ระบบการศึกษา ประเทศเยอรมนี

ประเทศที่ไม่มีกระทรวงศึกษาธิการกลาง

๑๖ รัฐ ๑๖ ระบบ · คัดเด็กแยกสายตั้งแต่อายุ ๑๐ ขวบ เร็วที่สุดในโลกพัฒนาแล้ว
โรงเรียนเลิกเที่ยงมาเป็นร้อยปี · ระบบฝึกงานทวิภาคีที่ทั้งโลกอยากลอก
มหาวิทยาลัยฟรีแม้แต่นักศึกษาต่างชาติ · และคะแนน PISA ต่ำที่สุดในรอบ ๒๕ ปี

ชุดเรียงความ "ระบบการศึกษาของประเทศต่างๆ" ตอนที่ ๕
© 2026 MT Media Online · เรียบเรียงจากแหล่งข้อมูลสาธารณะ ระบุรายการอ้างอิงท้ายบทความ

ระบบการศึกษาประเทศเยอรมนี: ประเทศที่ไม่มีกระทรวงศึกษาธิการกลาง คัดเด็กตั้งแต่อายุ ๑๐ และสร้างระบบฝึกงานที่ทั้งโลกอยากลอก

ชุดเรียงความ "ระบบการศึกษาของประเทศต่างๆ" ตอนที่ ๕ · เผยแพร่ตุลาคม ๒๕๖๙ · อ่านประมาณ ๒๐ นาที

ตลอดสี่ตอนที่ผ่านมา มีคำถามหนึ่งที่ค้างอยู่ตั้งแต่ตอนแรก — *จะทำให้สายอาชีพมีศักดิ์ศรีเท่าสายวิชาการได้อย่างไร* อังกฤษตอบไม่ได้มาร้อยห้าสิบปี ญี่ปุ่นสร้าง technical school น้อยเกินไปตั้งแต่ปี ๑๙๔๔ ไทยเห็นผู้เรียนสายอาชีพลดลงต่อเนื่อง ตอนนี้เราจะไปดูประเทศเดียวในชุดนี้ที่ **ตอบคำถามนั้นได้**

แต่ก่อนจะถึงคำตอบ ต้องเริ่มจากสิ่งที่คนมักตกใจเมื่อรู้ครั้งแรก — **เยอรมนีคัดแยกเด็กออกเป็นสายตั้งแต่อายุ ๑๐ ขวบ** ซึ่งเร็วกว่าระบบ 11-plus ของอังกฤษที่ถูกวิจารณ์อย่างหนักและถูกยกเลิกไปเป็นส่วนใหญ่ เร็วกว่าญี่ปุ่นที่คัดตอน ๑๕ และเร็วกว่าฟินแลนด์ที่ไม่คัดเลยจนถึง ๑๖ ถึงหกปีเต็ม

ระบบเยอรมันจึงเป็นกรณีที่น่าสนใจที่สุดในชุดนี้ เพราะมันเป็น **ระบบที่มีทั้งสิ่งที่โลกอยากลอกที่สุดและสิ่งที่โลกวิจารณ์หนักที่สุดอยู่ในประเทศเดียวกัน**

ห้าเรื่องที่เยอรมนีทำไม่เหมือนใครในโลก

๑. **ไม่มีกระทรวงศึกษาธิการที่คุมโรงเรียนทั้งประเทศ** — รัฐทั้ง ๑๖ รัฐมีระบบของตัวเอง ย้ายบ้านข้ามรัฐอาจต้องเรียนซ้ำ
๒. **คัดแยกสายตั้งแต่อายุ ๑๐** — เร็วที่สุดในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว
๓. **โรงเรียนเลิกเที่ยง** — เป็นธรรมเนียมมานานนับร้อยปี เพิ่งขยายโรงเรียนเต็มวันในสองทศวรรษหลัง
๔. **ระบบฝึกงานทวิภาคีที่บริษัทเป็นผู้ฝึกหลัก ไม่ใช่โรงเรียน**
๕. **มหาวิทยาลัยไม่เก็บค่าเล่าเรียน แม้แต่กับนักศึกษาต่างชาติ**

ภาค ๑ · วิวัฒนาการ: ประเทศที่ส่งออกแนวคิดการศึกษาให้โลก

๑๘๑๐ · โมเดลฮุมโบลดท์ — เยอรมนีประดิษฐ์มหาวิทยาลัยสมัยใหม่

ก่อนจะพูดถึงโรงเรียน ต้องเริ่มที่สิ่งที่เยอรมนีให้กับโลกซึ่งใหญ่ที่สุด คือ **แนวคิดมหาวิทยาลัยวิจัยสมัยใหม่**

ในปี ค.ศ. ๑๘๑๐ วิลเฮล์ม ฟอน ฮุมโบลดท์ ก่อตั้งมหาวิทยาลัยในกรุงเบอร์ลินบนหลักการที่ปฏิวัติความคิดในยุคนั้น คือ **การสอนกับการวิจัยต้องเป็นเรื่องเดียวกัน** อาจารย์ต้องเป็นนักวิจัยที่สร้างความรู้ใหม่ ไม่ใช่เพียงผู้ถ่ายทอดตำราเก่า และนักศึกษาต้องมีส่วนร่วมในการค้นคว้า ไม่ใช่เพียงท่องจำ

แนวคิดนี้ถูกส่งออกไปทั่วโลก มหาวิทยาลัยวิจัยในอเมริกา ญี่ปุ่น และประเทศอื่นๆ ล้วนรับโครงสร้างนี้ไป **รวม**

ถึงแนวคิดเรื่องปริญญาเอกแบบทำวิทยานิพนธ์วิจัย สัมมนา และห้องปฏิบัติการวิจัยที่เรายังใช้กันอยู่ทุกวันนี้

น่าสังเกตว่าเมื่อเทียบกับอังกฤษที่มีอ็อกซ์ฟอร์ดและเคมบริดจ์เก่าแก่กว่าหลายร้อยปี แต่สิ่งที่กำหนดหน้าตาของมหาวิทยาลัยทั่วโลกในปัจจุบันกลับมาจากเบอร์ลินปี ๑๘๑๐ มากกว่า

ศตวรรษที่ ๑๙ · กำเนิดระบบสามสาย

โครงสร้างโรงเรียนสามสายที่เยอรมนียังใช้อยู่มีรากมาจากศตวรรษที่ ๑๙ ซึ่งเป็นยุคที่สังคมยุโรปยังแบ่งชนชั้นชัดเจน และแนวคิดเบื้องหลังคือการเตรียมคนให้ตรงกับตำแหน่งในสังคม

- ***Gymnasium*** — สายวิชาการเข้มข้น สำหรับผู้ที่จะเข้ามหาวิทยาลัยและเป็นข้าราชการชั้นสูง
- ***Realschule*** — สายกลาง สำหรับงานเสมียน ช่างเทคนิค และธุรกิจ
- ***Hauptschule*** — สายพื้นฐาน สำหรับแรงงานฝีมือและช่าง

ในขณะเดียวกัน ระบบฝึกงานของเยอรมนีก็มีรากที่เก่าแก่กว่านั้นอีก คือมาจาก **ระบบกิลด์ช่างฝีมือในยุคกลาง** ที่มีลำดับขั้นจากลูกมือ สู่ช่างฝีมือ และสู่ *ไมสเตอร์* (Meister) หรือช่างใหญ่ ระบบนี้ไม่ได้ถูกทำลายไปเมื่อเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรม แต่ถูก **ดัดแปลงเข้ามาอยู่ในระบบการศึกษาสมัยใหม่** ซึ่งเป็นจุดที่เยอรมนีต่างจากอังกฤษอย่างชัดเจน

หลังสงครามโลกครั้งที่สอง · ทำไมจึงไม่มีกระทรวงกลาง

นี่คือจุดที่ประวัติศาสตร์การเมืองกำหนดระบบการศึกษาโดยตรง และเป็นเหตุผลที่ตอบคำถามว่าทำไมเยอรมนีถึงไม่มีหน่วยงานกลางคุมโรงเรียน

ในยุคนาซี ระบบการศึกษาถูกใช้เป็นเครื่องมือปลูกฝังอุดมการณ์อย่างเป็นระบบทั่วประเทศ เมื่อสงครามจบ ฝ่ายสัมพันธมิตรและผู้ร่างรัฐธรรมนูญเยอรมันตะวันตกจึงตัดสินใจว่า **อำนาจเหนือการศึกษาต้องไม่รวมศูนย์อีก** เพื่อป้องกันไม่ให้รัฐบาลกลางใดก็ตามใช้โรงเรียนเป็นเครื่องมืออีกครั้ง

ผลคือหลักการที่เรียกว่า ***Kulturhoheit der Länder*** หรืออำนาจอธิปไตยทางวัฒนธรรมและการศึกษาของรัฐ ซึ่งหมายความว่า **รัฐทั้ง ๑๖ รัฐเป็นเจ้าของระบบการศึกษาของตัวเองเต็มรูปแบบ** รัฐบาลกลางแทบไม่มีอำนาจสั่งการโรงเรียน

การประสานงานทำผ่านองค์กรที่เรียกว่า **KMK** (การประชุมถาวรของรัฐมนตรีศึกษาธิการแห่งรัฐ) ซึ่งเป็นเวทีตกลงร่วมกัน ไม่ใช่หน่วยงานบังคับบัญชา เอกสารประเทศของ KMK เองก็ระบุว่าคำอธิบายระดับชาติต้องอ่านควบคู่กับกฎเฉพาะของแต่ละรัฐเสมอ เพราะอายุ รูปแบบโรงเรียน และกฎการย้ายสายต้องตรวจเป็นรายรัฐ

ผลในชีวิตจริงของการไม่มีระบบกลาง: ครอบครัวเยอรมันที่ย้ายงานข้ามรัฐอาจพบว่าลูกต้อง **ปรับตัวเข้ากับหลักสูตรที่ต่างกัน ชื่อโรงเรียนที่ต่างกัน และบางกรณีต้องเรียนซ้ำชั้น** เพราะบางรัฐจบมัธยมปลาย ๑๒ ปี บางรัฐ ๑๓ ปี บางรัฐเรียนประถม ๔ ปี ขณะที่เบอร์ลินและบรันเดินบวร์คเรียน ๖ ปี เรื่องนี้เป็นข้อวิจารณ์ที่คนเยอรมันบ่นกันมากที่สุดเรื่องหนึ่ง และเป็นบทเรียนว่า **การกระจายอำนาจมีต้นทุนที่ประชาชนต้องแบกจริง** ไม่ใช่มีแต่ข้อดี

ลำดับเวลาโดยสังเขป

ปี ค.ศ.	เหตุการณ์
ยุคกลาง	ระบบกิลด์ช่างฝีมือ ลูกมือ–ช่าง–*ไมสเตอร์* รากของระบบฝึกงานปัจจุบัน
1810	**ฮุมโบลดท์ก่อตั้งมหาวิทยาลัยเบอร์ลิน** — ให้กำเนิดมหาวิทยาลัยวิจัยสมัยใหม่ของโลก
ศตวรรษที่ 19	ก่อตัวของระบบสามสาย Gymnasium / Realschule / Hauptschule
1933–45	ระบบการศึกษาถูกใช้ปลูกฝังอุดมการณ์ในยุคนาซี
หลัง 1949	**หลัก *Kulturhoheit der Länder*** — ให้อำนาจการศึกษาเป็นของรัฐ ไม่ใช่รัฐบาลกลาง
1948 เป็นต้นมา	KMK ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างรัฐ (ไม่ใช่สั่งการ)
2000	**"PISA shock"** — ผลประเมินต่ำกว่าที่คาดมาก สั่นสะเทือนความเชื่อมั่นทั้งประเทศ
ทศวรรษ 2000	ปฏิรูป: มาตรฐานการศึกษาระดับชาติ · การสอบรวมศูนย์ · **ขยายโรงเรียนเต็มวัน (Ganztagsschule)**
2006–2014	บางรัฐเริ่มเก็บค่าเล่าเรียนมหาวิทยาลัย แล้ว**ทยอยยกเลิกจนหมดในปี 2014**
ราว 2012	แรงส่งจากการปฏิรูปเริ่มแผ่ว คะแนนเริ่มถดถอยต่อเนื่อง
2022	คะแนน PISA **ต่ำที่สุดเท่าที่เคยวัดได้** ทั้งสามวิชา
2025	คะแนนต่ำที่สุดนับตั้งแต่เริ่มทดสอบเมื่อ ๒๕ ปีก่อน · **ช่องว่างทางสังคมกว้างขึ้น**

ภาค ๒ · โครงสร้างปัจจุบัน: ระบบที่แยกทางตั้งแต่อายุ ๑๐

ช่วง	ชื่อเยอรมัน	อายุ	ระยะเวลา	หมายเหตุ
อนุบาล	*Kindergarten*	๓–๖	ตามสมัครใจ	คำว่า "Kindergarten" ที่ทั้งโลกใช้มาจากเยอรมัน
ประถม	*Grundschule*	๖–๑๐	**๔ ปี**	**๖ ปี** ในเบอร์ลินและบรันเดินบวร์ค
◆ จุดคัดแยกสาย — อายุราว ๑๐ ปี ◆				

สายพื้นฐาน	*Hauptschule*	๑๐–๑๕/๑๖	ชั้น ๕–๙ หรือ ๕–๑๐	จบแล้วเข้าระบบฝึกงานทวิภาคี
สายกลาง	*Realschule*	๑๐–๑๖	ชั้น ๕–๑๐	งานเทคนิค ธุรกิจ หรือเรียนต่อสายอาชีพชั้นสูง
สายวิชาการ	*Gymnasium*	๑๐–๑๘/๑๙	ถึงชั้น ๑๒ หรือ ๑๓	จบด้วยการสอบ **Abitur** เข้ามหาวิทยาลัย
สายรวม	*Gesamtschule*	๑๐–๑๘	แล้วแต่รัฐ	รวมสามสายไว้ในโรงเรียนเดียว

การคัดแยกตอนอายุ ๑๐ ทำงานอย่างไร

เมื่อจบชั้นประถม ครูจะให้ **คำแนะนำ** ว่าเด็กควรไปสายไหน โดยดูจากผลการเรียนและพฤติกรรมการเรียนรู้ จุดที่ต้องเข้าใจคือ **คำแนะนำนี้ไม่ได้ผูกมัดเสมอไป** และในหลายรัฐ **ความเห็นของผู้ปกครองเป็นปัจจัยชี้ขาด** แต่การจะเข้า Realschule หรือ Gymnasium ก็ต้องมีผลการเรียนที่ดีพอ

และระบบนี้ **ยืดหยุ่นกว่าที่หน้าตาดูเหมือน** — การย้ายสายระหว่างทางเป็นไปได้ และมีเส้นทางอ้อมที่ทำให้คนจบ Hauptschule ไปเรียนต่อจนถึงมหาวิทยาลัยได้ เยอรมันเรียกเส้นทางเหล่านี้ว่า "บันไดสำรอง"

เปรียบเทียบจุดคัดแยกกับสี่ประเทศก่อนหน้า:

ฟินแลนด์ — ไม่คัดเลยจนอายุ ๑๖ · ญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ — ตอน ๑๕ · อังกฤษ — เคยคัดตอน ๑๑ ด้วย 11-plus แล้วยกเลิกไปเป็นส่วนใหญ่ในปี ๑๙๖๕ · **เยอรมนี — ตอน ๑๐ และยังใช้อยู่**

ข้อโต้แย้งของฝ่ายสนับสนุนคือ การจัดกลุ่มเด็กตามความสามารถทำให้สอนได้ตรงกับระดับของแต่ละคน และสายที่ "ต่ำกว่า" ไม่ใช่ทางตัน เพราะมีระบบฝึกงานคุณภาพสูงรออยู่ปลายทาง ส่วนข้อโต้แย้งของฝ่ายคัดค้านคือ **อายุ ๑๐ ขวบเด็กยังไม่แสดงศักยภาพเต็มที่ และผลการเรียนในวัยนั้นสะท้อนภูมิหลังครอบครัวมากกว่าสะท้อนความสามารถ** ซึ่งข้อหลังนี้มีข้อมูลสนับสนุนชัดเจน ดังที่จะเห็นในภาค ๕

โรงเรียนเลิกเที่ยง — ธรรมเนียมที่คนนอกมักตกใจ

อีกเรื่องที่ไม่เหมือนใครคือ โรงเรียนเยอรมันดั้งเดิมเป็น **โรงเรียนครึ่งวัน** คือเรียนเช้าแล้วเลิกราวเที่ยงหรือบ่ายต้นๆ แล้วเด็กกลับบ้านไปกินข้าวกลางวันและทำการบ้านที่บ้าน

แนวคิดเบื้องหลังคือการศึกษาเป็นหน้าที่ร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับครอบครัว โรงเรียนรับผิดชอบวิชาการ ส่วนครอบครัวรับผิดชอบการเลี้ยงดู แต่สมมติฐานที่ซ่อนอยู่คือ **ต้องมีผู้ใหญ่อยู่บ้านตอนเที่ยง** ซึ่งในสังคมที่พ่อแม่ทำงานทั้งคู่กลายเป็นปัญหาใหญ่

หลังปี ๒๐๐๐ เยอรมนีจึง **ลงทุนขยายโรงเรียนเต็มวัน (Ganztagsschule) อย่างหนัก** ซึ่งเป็นหนึ่งในการปฏิรูปสำคัญที่สุดหลัง PISA shock และยังเป็นประเด็นที่ถกเถียงกันอยู่

เปรียบเทียบกับญี่ปุ่นในตอนที่แล้วจะเห็นภาพชัด — ญี่ปุ่นใช้โรงเรียนเป็นพื้นที่หล่อหลอมทั้งวันตั้งแต่เช้าจรดค่ำผ่านชมรมและการทำความสะอาด ส่วน **เยอรมนีจงใจให้โรงเรียนจบที่เที่ยงและคืนเวลาที่เหลือให้ครอบครัว** สองปรัชญาที่ตรงข้ามกันโดยสิ้นเชิง

ภาค ๓ · ระบบทวิภาคี: คำตอบที่อังกฤษและไทยยังหาไม่เจอ

นี่คือส่วนที่สำคัญที่สุดของเรียงความตอนนี้ และเป็นเหตุผลที่ประเทศทั่วโลกส่งคณะดูงานมาเยอรมนีไม่ขาดสาย

ทวิภาคีคืออะไร

Duales System หรือระบบทวิภาคี หมายถึงการฝึกอาชีพที่เกิดขึ้นใน **สองสถานที่พร้อมกัน**

- **ในสถานประกอบการ** — ผู้ฝึกทำงานจริงในบริษัท มีสัญญาจ้าง ได้ค่าตอบแทน และใช้เวลาส่วนใหญ่ที่นี่ OECD ระบุว่า **บริษัทคือผู้ให้การฝึกหลัก** เพราะผู้ฝึกใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ในที่ทำงาน
- **ในโรงเรียนอาชีวะ (*Berufsschule*)** — เรียนภาคทฤษฎีราว ๑–๒ วันต่อสัปดาห์

ระยะเวลาฝึกมักอยู่ที่ราว ๒–๓ ปีครึ่ง และจบด้วยการสอบที่ออกโดยหอการค้าหรือสภาหัตถกรรม ไม่ใช่โดยโรงเรียน ซึ่งทำให้คุณวุฒิที่ได้เป็นที่ยอมรับทั่วประเทศ

ตัวเลขที่บอกว่ามันใหญ่แค่ไหน

ตัวชี้วัด	ตัวเลข
สัดส่วนผู้จบการศึกษาที่เข้าสู่ระบบฝึกงานทวิภาคี	ราว **ครึ่งหนึ่ง** ของผู้จบการศึกษา
สัดส่วนผู้เรียนสายอาชีพระดับมัธยมปลายที่อยู่ในระบบทวิภาคี	ราว **ร้อยละ ๘๘** (ที่เหลือเรียนแบบเต็มเวลาในโรงเรียน)
สัดส่วนบริษัทที่เข้าร่วมระบบ	รายงานต่างกัน ตั้งแต่ **ราวหนึ่งในห้า ถึงหนึ่งในสาม** ของบริษัททั้งหมด
ผู้ฝึกที่ได้สัญญาจ้างงานต่อหลังจบ (ข้อมูลปี 2021)	ราว **ร้อยละ ๗๔**

ทำไมมันถึงได้ผล — สี่เงื่อนไขที่ประเทศอื่นลอกไม่ครบ

หลายประเทศพยายามลอกระบบทวิภาคีแล้วล้มเหลว เพราะลอกเฉพาะรูปแบบ แต่ไม่มีเงื่อนไขพื้นฐานสี่ข้อนี้

หนึ่ง — บริษัทเป็นเจ้าของระบบร่วมกับรัฐ ไม่ใช่ผู้รับผลประโยชน์เฉยๆ หอการค้าและสภาหัตถกรรมเยอรมันเป็นผู้ออกข้อสอบ รับรองคุณวุฒิ และกำหนดมาตรฐานอาชีพ นี่ไม่ใช่การที่รัฐขอให้บริษัทช่วยรับเด็กฝึกงาน แต่คือการที่ภาคธุรกิจ **เป็นสถาบันการศึกษาเสียเอง**

สอง — มีสัญญาจ้างและค่าตอบแทนจริง ผู้ฝึกไม่ใช่นักเรียนที่ไปขออนุญาตดูงาน แต่เป็นลูกจ้างที่มีสถานะทางกฎหมาย ทำให้บริษัทมีแรงจูงใจต้องฝึกให้ได้ผลจริง เพราะกำลังจ่ายเงินอยู่

สาม — ปลายทางมีศักดิ์ศรีและมีเพดานที่สูง นี่คือหัวใจ ระบบเยอรมันมีคุณวุฒิที่เรียกว่า ***Meisterbrief*** หรือใบประกอบวิชาชีพช่างใหญ่ ซึ่งในหลายสาขาเป็นเงื่อนไขของการเปิดกิจการของตัวเองและการรับลูกมือฝึก ทำให้เส้นทางสายอาชีพมีจุดหมายปลายทางเป็น **เจ้าของธุรกิจ** ไม่ใช่ลูกจ้างตลอดชีวิต

สี่ — ช่องว่างค่าจ้างระหว่างสายอาชีพกับสายวิชาการไม่กว้างนัก เมื่อช่างเทคนิคฝีมือดีมีรายได้และความมั่นคงใกล้เคียงกับพนักงานออฟฟิศที่จบปริญญา การเลือกสายอาชีพจึงไม่ใช่การยอมแพ้ แต่เป็นการเลือกเส้นทางที่ต่างกันเท่านั้น

บทเรียนตรงสำหรับไทย: ไทยมีระบบทวิภาคีในชื่อเดียวกันมาหลายสิบปีแล้ว แต่สิ่งที่มักขาดคือเงื่อนไขข้อ ๑ และข้อ ๓ — สถานประกอบการมักอยู่ในฐานะ "ผู้ให้ความอนุเคราะห์รับเด็กฝึก" มากกว่าเป็นเจ้าของมาตรฐานร่วม และปลายทางของสายอาชีพยังไม่มีคุณวุฒิแบบ Meisterbrief ที่เปิดประตูสู่การเป็นเจ้าของกิจการอย่างเป็นทางการ **การลอกเฉพาะรูปแบบ "เรียนไปทำงานไป" โดยไม่แก้เรื่องศักดิ์ศรีและเพดานปลายทาง จึงให้ผลไม่เหมือนกัน**

ผลที่วัดได้

ผลลัพธ์ที่เห็นชัดที่สุดคือการเปลี่ยนผ่านจากโรงเรียนสู่งานที่ราบรื่นผิดปกติ และอัตราการว่างงานของเยาวชนที่ต่ำ โดยมีรายงานว่าเยอรมนีมีอัตราการว่างงานของเยาวชนต่ำที่สุดในยุโรป (ข้อมูลที่อ้างถึงอยู่ที่ราวร้อยละ ๕.๗ ซึ่งเป็นตัวเลขเก่าราวห้าปี ควรตรวจกับข้อมูลปัจจุบันก่อนนำไปอ้างอิง)

ภาค ๔ · มหาวิทยาลัย: ฟรีแม้แต่กับคนต่างชาติ

เรื่องที่คนไทยสนใจมากที่สุดเกี่ยวกับเยอรมนีคือค่าเล่าเรียนมหาวิทยาลัย และข้อเท็จจริงคือ **มหาวิทยาลัยรัฐของเยอรมนีไม่เก็บค่าเล่าเรียนระดับปริญญาตรี**

ประวัติศาสตร์ของเรื่องนี้น่าสนใจ เพราะเยอรมนี **เคยเก็บแล้วเลิก** — คำวินิจฉัยของศาลในปี ค.ศ. ๒๐๐๖ เปิดทางให้รัฐเก็บค่าเล่าเรียนได้ หลายรัฐจึงเริ่มเก็บ แต่แล้วก็ทยอยยกเลิกกันไปทีละรัฐ จนรัฐสุดท้ายคือโลเวอร์แซกโซนียกเลิกในเดือนตุลาคม ค.ศ. ๒๐๑๔ ทำให้ทั้งประเทศกลับมาฟรีอีกครั้ง

สิ่งที่ทำให้เยอรมนีต่างจากฟินแลนด์ในตอนที่ ๒ คือ **ความฟรีนี้ครอบคลุมนักศึกษาต่างชาติด้วย** ขณะที่ฟินแลนด์ฟรีเฉพาะพลเมืองและนักศึกษาจากสหภาพยุโรป/เขตเศรษฐกิจยุโรป

ข้อควรรู้คือยังมี **ค่าธรรมเนียมภาคการศึกษา** ซึ่งไม่ใช่ค่าเล่าเรียน แต่เป็นค่าบริหารจัดการและค่าตั๋วขนส่งสาธารณะ โดยอยู่ที่ราว **๑๐๐–๔๐๐ ยูโรต่อภาคการศึกษา** ตามแหล่งหนึ่ง และโดยทั่วไปไม่เกินราว ๒๕๐ ยูโรต่อภาคตามอีกแหล่งหนึ่ง

ข้อยกเว้นที่สำคัญคือ **รัฐบาเดิน-เวือร์ทเทิมแบร์คกลับมาเก็บค่าเล่าเรียนกับนักศึกษานอกสหภาพยุโรป** และมหาวิทยาลัยเอกชนกำหนดค่าเล่าเรียนเองได้

เหตุผลเชิงนโยบายที่ฝ่ายสนับสนุนการไม่เก็บค่าเล่าเรียนใช้ อ้างโดยผู้บริหารการศึกษาของฮัมบวร์คว่า ค่าเล่าเรียน **บั่นทอนกำลังใจของเยาวชนที่ไม่ได้มาจากครอบครัวที่มีพื้นฐานทางวิชาการ** ไม่ให้เข้าเรียนต่อ ซึ่งเป็นข้อโต้แย้งที่ตรงกับปัญหาจริงของเยอรมนีที่จะพูดถึงต่อไป

ประเทศ	ค่าเล่าเรียนปริญญาตรี มหาวิทยาลัยรัฐ
อังกฤษ	เพดาน ๙,๗๙๐ ปอนด์/ปี (ปี 2026/27) ผ่านระบบเงินกู้
ฟินแลนด์	ฟรีสำหรับพลเมืองและ EU/EEA · ต่างชาตินอกกลุ่มต้องจ่าย
ญี่ปุ่น	เก็บ แต่มหาวิทยาลัยรัฐชั้นนำไม่แพงเท่าเอกชน
เกาหลีใต้	เก็บ · ค่าใช้จ่ายจริงหนักที่การติวก่อนสอบเข้ามากกว่า
เยอรมนี	**ฟรีทั้งหมด รวมนักศึกษาต่างชาติ** (เหลือค่าธรรมเนียมภาคราว ๑๐๐–๔๐๐ ยูโร)

ภาค ๕ · ด้านมืด: PISA shock สองครั้งและความเหลื่อมล้ำที่ไม่ยอมหาย

ครั้งแรก ปี ๒๐๐๐ — ความตกใจที่นำไปสู่การปฏิรูป

เมื่อผล PISA รอบแรกออกมาในปี ค.ศ. ๒๐๐๐ เยอรมนีทำคะแนนต่ำกว่าที่ประเทศคาดไว้มาก สำหรับประเทศที่ภูมิใจในมรดกทางวิชาการของตัวเองและเป็นผู้ให้กำเนิดมหาวิทยาลัยวิจัยสมัยใหม่ นี่คือความอับอายระดับชาติ สื่อเยอรมันเรียกมันว่า **"PISA-Schock"**

ผลที่ตามมาคือการปฏิรูปชุดใหญ่ งานวิจัยของ IZA ระบุว่าผลที่ย่ำแย่ในปี ๒๐๐๐ กระตุ้นให้เกิดการปฏิรูปที่นำไปสู่ **การพัฒนาผลการศึกษาอย่างมีนัยสำคัญ และการลดช่องว่างระหว่างเด็กที่ได้เปรียบกับเด็กที่เสียเปรียบ**

แต่งานวิจัยชิ้นเดียวกันตั้งข้อสังเกตที่สำคัญมาก คือ **มาตรฐานระดับชาติ การสอบรวมศูนย์ และโรงเรียนเต็มวัน ถูกถกเถียงหรือเริ่มใช้ในบางรัฐอยู่ก่อนแล้วก่อนผล PISA จะออก** สิ่งที่ PISA shock ทำจริงๆ คือ **สร้างแรงทางการเมืองให้ผลักดันสิ่งเหล่านั้นผ่านได้** ไม่ใช่เป็นผู้ให้กำเนิดแนวคิด

นี่เป็นบทเรียนที่ละเอียดอ่อนและมีค่า — **วิกฤตไม่ได้สร้างคำตอบ แต่สร้างโอกาสให้คำตอบที่มีอยู่แล้วได้ลงมือทำ**

ครั้งที่สอง ปี ๒๐๒๒ และ ๒๐๒๕ — ถดถอยกลับมาอีก

เรื่องที่น่าเศร้าคือความสำเร็จนั้นไม่ยั่งยืน มหาวิทยาลัยเทคนิคมิวนิกระบุว่าเยอรมนี **พัฒนาขึ้นและรักษาระดับที่ดีไว้ได้ในช่วงแรกหลัง PISA shock แต่ผลการเรียนถดถอยลงอย่างต่อเนื่องมาราวสิบปี** โดยมีรายงานว่าแรงส่งจากการปฏิรูปเริ่มแผ่วลงหลังราวปี ค.ศ. ๒๐๑๒

รอบประเมิน	คณิตศาสตร์	การอ่าน	วิทยาศาสตร์	สรุป

PISA 2022	ลดลงทั้งสามวิชาเทียบกับปี 2018			**ต่ำที่สุดเท่าที่ PISA เคยวัดได้** ขณะนั้น
PISA 2025	๔๖๔	๔๖๕	๔๘๖	**ต่ำที่สุดนับตั้งแต่เริ่มทดสอบเมื่อ ๒๕ ปีก่อน**

ในปี ๒๐๒๒ เยอรมนียังอยู่ใกล้ค่าเฉลี่ย OECD ในวิชาคณิตศาสตร์และการอ่าน และสูงกว่าค่าเฉลี่ยในวิชาวิทยาศาสตร์ แต่การถดถอยของเยอรมนี **เด่นชัดกว่าประเทศ OECD อื่นเป็นพิเศษ**

ปัญหาที่หนักที่สุด: ภูมิหลังครอบครัวยังกำหนดอนาคต

นี่คือจุดที่เชื่อมกลับไปหาการคัดแยกเด็กตอนอายุ ๑๐ โดยตรง และเป็นตัวเลขที่หนักที่สุดในเรียงความตอนนี้

ตัวชี้วัด	เยอรมนี	ค่าเฉลี่ย OECD
สัดส่วนความแตกต่างของผลวิทยาศาสตร์ที่อธิบายได้ด้วยฐานะทางสังคม	**ร้อยละ ๑๙**	ร้อยละ ๑๒
ช่องว่างคะแนนคณิตศาสตร์ระหว่างเด็กได้เปรียบกับเสียเปรียบ (2022)	**๑๑๑ คะแนน**	๙๓ คะแนน
ช่องว่างผลวิทยาศาสตร์ระหว่างปี 2015–2025	**กว้างขึ้น**	แคบลง

ตัวเลขที่สะเทือนใจที่สุดคือ — มีเด็กจากครอบครัวที่เสียเปรียบทางสังคมเพียงราว **๒ ใน ๑๐๐ คน** ที่ไปถึงระดับความสามารถสูงสุด เทียบกับเด็กจากครอบครัวที่ได้เปรียบซึ่งไปถึงราว **๒๕ ใน ๑๐๐ คน**

และทิศทางของการเปลี่ยนแปลงก็ชี้ไปทางเดียว — **ผลการเรียนของเด็กที่เสียเปรียบลดลง ขณะที่ผลของเด็กที่ได้เปรียบคงที่** ช่องว่างจึงกว้างขึ้นเอง โดยที่กลุ่มบนไม่ได้ทำได้ดีขึ้นเลย

ปัจจัยด้านภูมิหลังผู้อพยพก็ทับซ้อนอยู่ด้วย โดยในกลุ่มประเทศ OECD ที่มีข้อมูลเทียบได้ **เด็กที่มีภูมิหลังผู้อพยพร้อยละ ๔๑ อยู่ในกลุ่มฐานะล่างสุดหนึ่งในสี่ เทียบกับร้อยละ ๒๑ ของเด็กที่ไม่มีภูมิหลังผู้อพยพ**

รายงานติดตามการศึกษาของสหภาพยุโรปปี ๒๐๒๕ ก็ระบุตรงกันว่า การมีวุฒิอุดมศึกษาในเยอรมนี **ยังได้รับอิทธิพลอย่างมากจากฐานะทางเศรษฐกิจสังคมและระดับการศึกษาของพ่อแม่**

ทำไมการคัดแยกตอนอายุ ๑๐ จึงเป็นผู้ต้องสงสัยหลัก: เหตุผลตรงไปตรงมา — ผลการเรียนของเด็กอายุ ๑๐ ขวบสะท้อนสิ่งที่เกิดขึ้นที่บ้านอย่างมาก คือมีคนอ่านหนังสือให้ฟังไหม มีคนช่วยการบ้านไหม พูดภาษาเยอรมันที่บ้านไหม มีหนังสือในบ้านกี่เล่ม เมื่อระบบใช้ผลการเรียนในวัยนั้นเป็นตัวกำหนดว่าใครจะได้เข้าสาย Gymnasium **ระบบจึงกำลังคัดด้วยภูมิหลังครอบครัวโดยที่เรียกมันว่าการคัดด้วยความสามารถ** และที่ซ้ำร้ายคือในหลายรัฐ ความเห็นของผู้ปกครองมีน้ำหนักชี้ขาด ซึ่งพ่อแม่ที่จบปริญญาย่อมรู้วิธีผลักดันลูกเข้า Gymnasium มากกว่าพ่อแม่ที่ไม่คุ้นเคยกับระบบ

ภาค ๖ · เปรียบเทียบห้าประเทศ และบทเรียน

ประเด็น	อังกฤษ	ฟินแลนด์	ญี่ปุ่น	เกาหลีใต้	เยอรมนี

อายุที่คัดแยกสาย	เคย ๑๑	๑๖	๑๕	๑๘ (ซูนึง)	**๑๐**
ใครคุมหลักสูตร	รัฐบาลกลาง	เทศบาล+โรงเรียน	กระทรวงกลาง	กระทรวงกลาง	**๑๖ รัฐ แยกกัน**
สายอาชีพมีศักดิ์ศรีไหม	ไม่ (แก้ไม่ได้ ๑๕๐ ปี)	มี	ปานกลาง	ไม่	**มีมากที่สุด**
ค่าเล่าเรียนมหาวิทยาลัย	๙,๗๙๐ ปอนด์/ปี	ฟรี (พลเมือง+EU)	เก็บ	เก็บ	**ฟรี รวมต่างชาติ**
เวลาเลิกเรียน	บ่าย	บ่าย	เย็น–ค่ำ (ชมรม)	ดึก (ฮักวอน)	**เที่ยง (ดั้งเดิม)**
ฐานะพ่อแม่มีผลแค่ไหน	สูง	**ต่ำที่สุด**	สูง (จูกุ)	สูงมาก (ฮักวอน)	**สูงมาก (๑๙% vs ๑๒%)**
ทิศทางคะแนนล่าสุด	—	ถดถอย	ดีขึ้น	เริ่มลด	**ต่ำสุดในรอบ ๒๕ ปี**

สามบทเรียนจากกรณีเยอรมนี

หนึ่ง — ศักดิ์ศรีของสายอาชีพซื้อไม่ได้ด้วยการประชาสัมพันธ์ ต้องสร้างด้วยโครงสร้าง เยอรมนีไม่ได้ทำให้สายอาชีพมีศักดิ์ศรีด้วยการรณรงค์ให้คนเห็นคุณค่า แต่ด้วยการ **ให้ภาคธุรกิจเป็นเจ้าของมาตรฐานร่วม ให้มีสัญญาจ้างจริง ให้มีคุณวุฒิ Meisterbrief ที่เปิดทางเป็นเจ้าของกิจการ และรักษาช่องว่างค่าจ้างไม่ให้กว้างเกินไป** นี่คือสี่กลไกที่จับต้องได้ ไม่ใช่การเปลี่ยนทัศนคติ

สอง — การกระจายอำนาจไม่ใช่คำตอบสำเร็จรูป ฟินแลนด์กระจายอำนาจให้โรงเรียนแล้วได้ผลดี เพราะทำหลังยกระดับครูเป็นปริญญาโทแล้ว ส่วนเยอรมนีกระจายอำนาจด้วยเหตุผลทางประวัติศาสตร์เพื่อป้องกันเผด็จการ ผลคือได้การป้องกันนั้นจริง แต่แลกมาด้วย **ความไม่เท่าเทียมระหว่างรัฐ และภาระของครอบครัวที่ย้ายถิ่น** เยอรมนีจึงต้องสร้างมาตรฐานร่วมขึ้นมาทีหลังในทศวรรษ ๒๐๐๐ เพื่อแก้ปัญหานี้

สาม — ยิ่งคัดเร็ว ยิ่งคัดด้วยฐานะ ข้อมูลของเยอรมนียืนยันสิ่งที่อังกฤษเคยเรียนรู้จาก 11-plus แต่ด้วยตัวเลขที่ชัดกว่า — ฐานะทางสังคมอธิบายความแตกต่างของผลการเรียนได้ถึงร้อยละ ๑๙ ในเยอรมนี เทียบกับร้อยละ ๑๒ โดยเฉลี่ยใน OECD **เมื่อจุดตัดสินมาถึงตอนที่เด็กยังเล็กเกินกว่าจะแสดงศักยภาพของตัวเอง สิ่งที่ถูกวัดจริงๆ คือบ้านที่เขาเกิดมา**

สำหรับผู้อ่านชาวไทย: กรณีเยอรมนีมีค่าสำหรับไทยสองทางที่ต่างกันสุดขั้ว ด้านหนึ่ง **ระบบทวิภาคีคือสิ่งที่**

ควรศึกษาอย่างจริงจังที่สุดในบรรดาห้าประเทศ เพราะไทยมีโครงสร้างนี้อยู่แล้วแต่ขาดเงื่อนไขสำคัญสองข้อ อีกด้านหนึ่ง **ระบบคัดแยกตั้งแต่เด็กคือสิ่งที่ควรระวังที่สุด** เพราะไทยก็มีกลไกคัดแยกแต่เนิ่นในรูปแบบของตัวเอง ทั้งโรงเรียนสาธิต ห้องเรียนพิเศษ และการสอบเข้าโรงเรียนดังตั้งแต่ชั้นประถม ซึ่งทำงานด้วยหลักการเดียวกันกับที่ทำให้เยอรมนีมีช่องว่างทางสังคมกว้างที่สุดกลุ่มหนึ่งใน OECD

◆ ◆ ◆

แหล่งอ้างอิง

1. OECD. *PISA 2022 Results (Volume I and II) — Country Note: Germany.* https://www.oecd.org/en/publications/pisa-2022-results-volume-i-and-ii-country-notes_ed6fbcc5-en/germany_1a2cf137-en.html
2. OECD. *PISA 2025 Results (Volume I) — Country Note: Germany.* https://www.oecd.org/en/publications/pisa-2025-results-volume-i-country-notes_2d4ff9ea-en/germany_44abd042-en.html
3. OECD. *Vocational Education and Training in Germany (Vocational Education and Training Systems in Nine Countries).* https://www.oecd.org/en/publications/vocational-education-and-training-systems-in-nine-countries_1a86eb6c-en/full-report/vocational-education-and-training-in-germany_dae78944.html
4. Davoli, M. & Entorf, H. *The PISA Shock, Socioeconomic Inequality, and School Reforms in Germany.* IZA Policy Paper No. 140. https://docs.iza.org/pp140.pdf
5. IDEAS / RePEc. *The PISA Shock, Socioeconomic Inequality, and School Reforms in Germany.* https://ideas.repec.org/p/iza/izapps/pp140.html
6. EconStor. *The PISA shock, socioeconomic inequality, and school reforms in Germany (full text).* https://www.econstor.eu/bitstream/10419/206955/1/103138636X.pdf
7. Technical University of Munich (TUM). *PISA scores at a new low.* https://www.tum.de/en/news-and-events/all-news/press-releases/details/pisa-scores-at-a-new-low
8. The Local Germany. *Germany sees lowest ever results in international PISA education study.* https://www.thelocal.de/20260908/germany-sees-lowest-ever-results-in-international-pisa-education-study
9. The Local Germany. *What Germany's new 'PISA-shock' means for schools and parents.* https://www.thelocal.de/20260911/what-germanys-new-pisa-shock-means-for-schools-and-parents
10. Phys.org. *Germany's 15-year-olds post lowest PISA results since testing began 25 years ago.* https://phys.org/news/2026-09-germany-year-olds-lowest-pisa.html
11. IamExpat. *German schools perform worse than ever in PISA assessment.* https://www.iamexpat.de/education/education-news/german-schools-perform-worse-ever-pisa-assessment
12. The African Courier. *Germany: Social background still shapes school success, PISA study shows.*

https://www.theafricancourier.de/germany-social-background-still-shapes-school-success-pisa-study-shows/

13. European Commission. *Education and Training Monitor 2025 — Germany.* https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor/en/country-reports/germany.html
14. Goethe-Institut. *School system — Mein Weg nach Deutschland.* https://www.goethe.de/prj/mwd/en/idl/ssy.html
15. Studying in Germany. *Education System in Germany — The German School System.* https://www.studying-in-germany.org/german-education-system/
16. Education by Country. *Germany Education System (2026): Structure, Quality, and Performance.* https://educationbycountry.org/country/germany/
17. Wikipedia. *Gymnasium (Germany).* https://en.wikipedia.org/wiki/Gymnasium_(Germany)
18. Wikipedia. *Hauptschule.* https://en.wikipedia.org/wiki/Hauptschule
19. Wikipedia. *Education in Hamburg.* https://en.wikipedia.org/wiki/Education_in_Hamburg
20. Econotravel Germany. *Germany's School System Explained: Gymnasium, Realschule & Hauptschule.* https://econotravelgermany.com/germanys-school-system-explained-gymnasium-realschule-hauptschule/
21. Lifetimes Deutschland. *German School System Explained for Expat Parents.* https://lifetimesdeutschland.de/blog/education/german-school-system-explained-for-expat-parents
22. Germany Compass. *Schools in Germany for Expat Families 2026.* https://www.germanycompass.com/guides/schools-germany-expats
23. My Germanized Life. *The German School System: Grades, Gymnasium, and Abitur.* https://www.mygermanizedlife.com/german-school-system/
24. Wikipedia. *Apprenticeship in Germany.* https://en.wikipedia.org/wiki/Apprenticeship_in_Germany
25. WZB (Wissenschaftszentrum Berlin). *The German vocational education and training system (PDF).* https://bibliothek.wzb.eu/pdf/2014/i14-502.pdf
26. Tatsachen über Deutschland (Facts about Germany). *Dual vocational training in Germany.* https://www.tatsachen-ueber-deutschland.de/en/working-germany/dual-vocational-training
27. Germany Trade & Invest (GTAI). *Dual Education System — Labor Market.* https://www.gtai.de/en/invest/business-location-germany/business-climate1/dual-education-system-65348
28. Expatrio. *German Dual Apprenticeship System.* https://www.expatrio.com/about-germany/german-dual-apprenticeship-system
29. Urban Institute. *Bridging German and US Apprenticeship Models (Research Report).* https://www.urban.org/sites/default/files/publication/104677/bridging-german-and-us-apprenticeship-models.pdf
30. Learn German Online. *Vocational Training in Germany for Foreigners — 'Ausbildung'.* https://www.learngermanonline.org/dual-vocational-training-in-germany-for-foreigners/
31. CNN. *Want a top notch college degree but can't afford it? Head to Germany.*

https://www.cnn.com/2014/10/22/world/europe/want-education-cant-pay-germany/index.html

32. American-German Institute. *Tuition Fees in Germany.* https://americangerman.institute/2014/11/tuition-fees-in-germany/

33. Top Universities (QS). *How much does it cost to study in Germany?* https://www.topuniversities.com/student-info/student-finance/how-much-does-it-cost-study-germany

34. Times Higher Education. *How much does it cost to study in Germany as an international student?* https://www.timeshighereducation.com/student/advice/cost-studying-university-germany

35. Expatrio. *Tuition Fees in Germany.* https://www.expatrio.com/about-germany/tuition-fees

36. Francis Press. *Focus on the German Secondary Education System (PDF).* https://francis-press.com/uploads/papers/yf39ZmWwyPPUIEEtQy2AauIi30S99BWSm1qiPNEC.pdf

หมายเหตุ: ระบบการศึกษาเยอรมนีแตกต่างกันในแต่ละรัฐ ตัวเลขอายุ ระยะเวลาเรียน และชื่อเรียกโรงเรียนในเรียงความนี้เป็นภาพรวม ผู้อ่านที่ต้องการข้อมูลเฉพาะรัฐควรตรวจจากเอกสารประเทศของ KMK และข้อมูลของรัฐนั้นโดยตรง นอกจากนี้ตัวเลขสัดส่วนผู้เรียนแต่ละสาย สัดส่วนบริษัทที่เข้าร่วมระบบทวิภาคี และอัตราการว่างงานของเยาวชน มาจากแหล่งทุติยภูมิที่เก็บข้อมูลคนละปีและนิยามต่างกัน จึงไม่สามารถนำมาเทียบกันโดยตรงได้ทั้งหมด ควรตรวจกับ KMK, BIBB และ Statistisches Bundesamt ก่อนนำไปอ้างอิงทางวิชาการ